

Het niet-democratisch kapitalisme van Fortuyn

Ringo Ossewaarde*

Hoe buitengewoon uniek Pim Fortuyn ook was, hij bleef een kind van zijn tijd. Ofwel, het product van de jaren negentig. In dit tijdperk na de Koude Oorlog speelde Fortuyn een vooraanstaande rol in een hernieuwde verhouding tussen democratie en kapitalisme. Waar in de decennia voor 1989 democratie en kapitalisme als zijnde twee tegenpolen werden verenigd in een liberaal-democratische vorm, wordt in de jaren daarna democratie gedomineerd door kapitalisme, dat door de val van het communistische blok een mondiale vorm aanneemt. Deze kapitalistische dominantie leidde tot de ondergang van de *homo democraticus*: meer dan voorheen toonden politici gebrekkige kennis van, alsmede weinig hart voor, democratie als politieke levenskunst. Debatten in het parlement, gemeenteraden en media hadden aan intellectuele en morele en oratorische kwaliteit ingeboet. In deze context van democratisch verval komt Fortuyn ten tonele als een nieuwe, agressieve orator die de paradoxen van een Paars beleid in een post-liberaal-democratisch tijdperk juist wel wist bloot te leggen en erin slaagde deze vurig te verwoorden.

Fortuyn was geen *homo democraticus*. Hij was een populist van de jaren negentig, een sloper van uitgerangeerde liberaal-democratische elites die er in de Paarse kabinetten acht jaar een puinhoop van maakten, juist omdat zij niet beseften dat reeds een nieuw tijdperk was aangebroken. Fortuyn doorbrak liberaaldemocratische taboes op politieke incorrectheid. Hij wilde artikel 1 afschaffen uit naam van de vrije meningscirculatie, om te kunnen zeggen wat hij dacht. Hij wilde een nieuwe Koude Oorlog, waarbij het islamisme de plaats van het communisme innam. Islamisme, voor hem, was, net als het communisme in het liberaal-democratische tijdperk, de achterlijke opponent van de Europese cultuur, die hij met bewondering duidde als de 'joods-christelijk-humanistische traditie'. In het nieuwe tijdperk was geen plaats meer voor liberaal-democratisch multiculturalisme. En de verzorgingsstaat, die in het liberaal-democratische tijdperk was bedoeld om de Nederlandse arbeidersklasse te behoeden voor communistisch extremisme, was verworden tot een bureaucratisch monster dat Europese waarden verpletterde. Fortuyn was een groot neoliberal voorstander van radicale privatisering van de collectieve sector.

In mijn eigen omgeving – die van de universiteit – ervaar ik de erfenis van Fortuyn met name in het verdere culturele verval waar Fortuyn zo de nadruk op legde. De universiteit is niet langer de hoeder van Europese cultuur – een cultuur waar zij zelf het kind van is. In plaats van werelden te doordenken en een visie te vormen op beleid en maatschappij vanuit haar denktradities, is de universiteit

* Ringo Ossewaarde is universitair hoofddocent sociologie aan de Universiteit Twente. Correspondentiegegevens: Dr. M.R.R. Ossewaarde, faculteit Management en Bestuur, vakgroep Bestuurskunde, Universiteit Twente, Drienerlolaan 5, 7522 NB Enschede. m.r.r.ossewaarde@utwente.nl.

verworden tot een afspiegeling van het mondiaal kapitalisme. Dit laatste komt bovenal tot uitdrukking in het Bologna-proces, de Shanghai-ranking en de prestatie-index van universitair personeel. Hiermee heeft de universiteit de voedingsbodem voor intellectuele ontwikkeling en academische vorming voor studenten tot puin geslagen. Er zit echter een paradox in Fortuyns erfenis: zijn populistische stijl van handelen, scoringsdrang, mediaspektakel, reorganisatiezucht en universitair werk waren geenszins geïnspireerd door de traditie die hij hoogachtte. En juist deze niet-democratische, populistische, neoliberale aspecten van zijn gedrag worden geïmiteerd. Dit fortuynisme heeft overigens niet tot ontbureaucratisering van de universiteit geleid. Integendeel.